

SIS - Standardiseringskommissionen i Sverige

Standarden utarbetad av

SIS STANDARDISERINGSGRUPP

SVENSK STANDARD SS 01 11 06

Första giltighetsdag

1986-02-15

Utgåva

1

Sida

1 (12)

SIS FASTSTÄLLER OCH UTGER SVENSK STANDARD SAMT SÄLJER NATIONELLA OCH INTERNATIONELLA STANDARDPUBLIKATIONER ©

Terminologins grunder – Definitionsskrivning och utformning av ordlistor

Principles of terminology – Preparation of definitions and layout of glossaries

Innehåll	1	Omfattning och tillämpning
	2	Referenser
	3	Teori
	4	Uppslagsordens presentation
	5	Definitionernas utformning
	6	Kommentarer m m
	7	Termekvivalenter på främmande språk
	8	Termposternas uppbyggnad
	9	Termposternas ordningsföljd
	10	Register

1 Omfattning och tillämpning

Standarden innehåller regler för definitionsskrivning och för redigering av ordlistor. Den är också delvis tillämplig på ordförklaringar som förekommer insprängda i texter av annat slag.

2 Referenser

SS 01 51 10 Landsbeteckningar

SS 03 81 04 Dokumentation – Administrativ filering – Alfanumerisk sortering

3 Teori

3.1 Ord och term

En term är ett ord eller en ordkombination som inom ett visst fackområde används i en specifik betydelse. Det innebär att alla termer är ord eller ordkombinationer. Det omvända gäller dock inte: alla ord eller ordkombinationer är inte termer.

3.2 Relationer mellan ord

Ord har dels en uttryckssida, **form**, dels en innehållssida, **betydelse**, dels en viss grammatisk **funktion** (ordklass). En viss betydelse är ofta förknippad med flera olika former, **synonymer**: jämför "servering" och "matställe". En viss form kan dessutom svara mot flera olika betydelser: jämför "servering" = 'ställe där man äter mat' och "servering" = 'det att servera mat'.

Form	Betydelse
servering matställe	ställe där man äter mat
servering	ställe där man äter mat det att servera mat

3.3 Olika sätt att förklara ord

Ett sätt att ange ett ords betydelse är att ge en **definition**. Definitioner kan grupperas efter olika egenskaper. En sådan är deras förhållande till det rådande språkbruket. Man skiljer därvid mellan definitioner som **beskriver** den gängse innebörden hos orden och sådana som **föreskriver** (stipulerar) att ett visst ord i ett givet sammanhang skall förstås på ett visst sätt.

En annan indelning, som kanske är mer intressant för definitionsförfattaren, kan vi göra efter hur definitionerna byggs upp. Nedanstående redogörelse för olika typer av definitioner följer därför den indelningen.

En typ av definition tar sikte på **innehållet**. Detta sker genom att man anger **närmaste överbegrepp** och **särskiljande drag**. Överbegreppet betecknar den klass, i vilken det definierade begreppet ingår som ett element. De särskiljande dragen anger i vilka avseenden det definierade begreppet skiljer sig från andra element i klassen. Exempel:

kollergång

maskin där två tunga stenhjul, förbundna med en axel,
kretsande rullar på botten av ett runt tråg

I exemplet ovan är överbegreppet "maskin". De särskiljande dragen ligger i maskinens konstruktion och funktion. I följande exempel definieras ett slags förorening som skiljer sig från andra sådana med avseende på ursprung:

rens

föroreningar avskilda ur avloppsvatten med hjälp av
skumskärm, galler, sil e d

Ett begrepp kan också definieras som någontings **negation**, motsats:

enskild väg

väg som ej är allmän

En annan typ av definition tar sikte på **omfånget**. Detta sker genom att man räknar upp alla element eller klasser som begreppet omfattar:

solsystemet

solen, Merkurius, Venus, jorden, Mars, Jupiter,
Saturnus, Uranus, Neptunus, Pluto

Ibland kan det enklaste sättet att förklara ett ord vara att ange ett synonymt ord, vars innebörd läsaren antas känna till:

taxonomi

systemlära

Ordets betydelse kan också anges genom att man bokstavligen visar på motsvarande företeelse, antingen direkt eller också indirekt i form av en illustration (teckning, fotografi e d):

procenttecken

%

4 Uppslagsordens presentation

4.1 Grammatisk form

Såsom uppslagsord anges substantiv normalt i obestämd form singular (t ex **brottlast**). I vissa fall får andra former användas, nämligen plural, när singular saknas (t ex **skydds-kläder**), eller bestämd form, när obestämd form inte används (t ex **tyngdlagen**).

Adjektiv anges normalt i oböjd form, t ex **elastisk**.

Verb anges normalt i infinitiv, t ex **kontrollera**.

Sammansatta ord och flerordsuttryck skall skrivas utan omkastning, t ex **komplementvinkel** (inte: **vinkel, komplement-**) och **fet olja** (inte: **olja, fet**).

4.2 Skrivsätt och typografi

Uppslagsorden skrivs med liten begynnelsebokstav, utom då de inleds av egennamn eller andra ord som alltid skall skrivas med stor begynnelsebokstav. I maskinskrivna ordlistor markeras de ofta med understrykning. I tryckta ordlistor står de vanligen med halvfet stil. Exempel:

farad, F
Faradays lag
L-stång, vinkelstång
lådbalk
pH, pH-värde

En del sammansatta ord är mångtydiga på så sätt att det är oklart var gränsen mellan sammansättningslederna skall dras: "bildrulle" kan tolkas som 'bil-drulle' eller 'bild-rulle'. För att undanröja tvetydigheten bör man markera denna gräns (i ett tillägg efter uppslagsordet, inte i själva uppslagsordet):

bananläggning (ban-anläggning)
stolplastpall (stolp-lastpall)

4.3 Uttal

Om uttalet av en term inte kan förutsättas vara känt skall det redovisas i ordlistan. Uttalet anges inom hakparentes eller mellan snedstreck omedelbart efter uppslagsordet. Betoningen markeras med hjälp av akut accenttecken. Vid lång vokal i den betonade stavelsen sätter man accenten omedelbart efter denna vokal, och vid kort vokal skall den stå efter följande konsonant, som dubbleras:

katamaran /-a'n/
panoptikon /-åpp'-/
anrikning /ann'-/
arborning /a'r'-/

Samma system används också i enstaviga ord där vokallängden behöver anges:

joule /jo'l/

4.4 Böjning

Vid behov redovisar man böjningsmönstret för uppslagsordet:

gejd -en -er
krom -en
standard -en -er
gängla -an -or

4.5 Ordklass

När det kan råda ovisshet skall ordklass anges. Substantiv betecknas med "s" (eller "subst"), adjektiv med "adj", verb med "v" (eller "verb"), adverb med "adv":

blåsa s
blåsa v

plan s
plan adj

4.6 Synonymer

Alla acceptabla synonymer skall anges, åtskilda av kommatecken:

finvuxen ved, tätvuxen ved

Synonymer som man inte helhjärtat vill rekommendera anges så:

delkontroll, hellre än: **partiell kontroll**

Synonymer som man vill avråda från anges så:

rörledning, inte: **pipeline**

Synonymer skall redovisas på sin alfabetiska plats i listan tillsammans med en hänvisning till det uppslagsord under vilket definitionen finns. I detta fall skall alltså **tätvuxen ved** redovisas på sin alfabetiska plats tillsammans med en hänvisning till **finvuxen ved**, **partiell kontroll** med en hänvisning till **delkontroll** och **pipeline** med en hänvisning till **rörledning**. Hänvisningarna utformas enligt 6.2.1.

Det förekommer att sammansatta termer eller flerordstermer har synonymer som utgörs av kortformer, t ex "måttenheter" – "enheter", "elektrisk spänning" – "spänning". För att läsaren skall få fler ingångar i ordlistan bör man redovisa båda varianterna av sådana termer.

Kortformer skall redovisas separat och inte med hjälp av parenteser i den fullständiga formen:

Skriv inte:

blocklamell(trä)
drän(erings)vatten
(tak)nock

Skriv:

blocklamellträ, blocklamell
dräneringsvatten, dränvatten
taknock,nock

5 Definitionernas utformning

5.1 Skrivsätt

Definitionen skall börja med liten begynnelsebokstav, såvida inte första ordet är ett sådant ord som alltid skall börja med stor bokstav. Definitionen skall inte avslutas med skilletecken.

5.2 Utbytbarhet

Definitionen skall så vitt möjligt utformas så att den är utbytbar mot termen, både formellt och innehållsligt. Således skall definitionens huvudord höra till samma ordklass som termen, och definitionen skall betyda detsamma som termen.

Genom ett utbytesprov, som består i att termen i ett textexempel byts ut mot definitionen, kan man oftast försäkra sig om att sådan symmetri råder:

Skriv inte:

dränering
avvattna jord, byggnadsdel o d
genom att avleda vatten

Skriv:

dränering
avvattning av jord, byggnadsdel o d
genom avledning av vatten

Utbytesprov:

"Vid dränering skall man bevaka . . ." (= textexempel som innehåller termen)

"Vid avvattning av jord . . . skall man bevaka . . ." (= termen utbytt mot den högra definitionen)

*"Vid avvattna jord . . . skall man bevaka . . ." (= termen utbytt mot den vänstra definitionen)

Frasen som föregås av asterisk är grammatiskt orimlig, vilket visar att den vänstra definitionen inte kan användas. Ytterligare ett exempel:

Skriv inte:

hemicellulosa
gruppnamn för i vegetabilisk
cellvägg ingående polysackarider
med undantag för cellulosa

Skriv:

hemicellulosa
i vegetabilisk cellvägg ingående
polysackarider andra än cellulosa

Utbytesprov:

"Hemicellulosan utgör 20 % av materialet."

"De i vegetabilisk cellvägg ingående polysackariderna . . . utgör 20 % av materialet."

*"Gruppnamnet för . . . polysackarider . . . utgör 20 % av materialet."

Frasen som föregås av asterisk betyder inte detsamma som de två andra fraserna. Den vänstra definitionen kan alltså inte användas.

Utbytesprovet kompliceras när den definierade termen är adjektivisk, t ex "genomskinlig", "integrerad", "fristående". Adjektiv kan nämligen ofta inte definieras med hjälp av andra adjektiv utan man måste använda en relativ bisats:

genomskinlig
som släpper igenom ljus

Vid utbytesprovet motsvaras ett adjektiviskt ord som är placerat före sitt huvudord av en sats efter huvudordet. Exempel: "Genomskinlig plast skall användas". Utbytesprov: "Plast som släpper igenom ljus skall användas".

5.3 Omfång

De särskiljande dragen i definitionen måste vara sådana att denna inte kommer att omfatta begrepp som rätteligen inte borde ingå.

Skriv inte:

Skriv:

rulltrappa

persontransportör med lutande åkbana

rulltrappa

persontransportör med lutande åkbana bestående av trappsteg

(Den vänstra definitionen omfattar också rullramper, där man står på ett kontinuerligt band eller på steglameller förbundna till ett band.)

De särskiljande dragen i definitionen måste också vara sådana att denna inte kommer att utelämna begrepp som rätteligen borde ingå.

Skriv inte:

Skriv:

färja

fartyg speciellt utformat för transport av bilar i anslutning till landledd

färja

fartyg speciellt utformat för transport av passagerare, bilar, tåg o d, vanligen i anslutning till landledd

(Den vänstra definitionen kan tolkas så att en färja inte transporterar t ex tåg.)

5.4 Giltighet

En definition kan ha begränsad giltighet. Den kan avse språkbruket inom ett visst fackområde eller i ett visst dokument. Sådana begränsningar anges på något av följande sätt:

- som ingress till en samling termer och definitioner
- som kommentar i direkt anslutning till en viss term
- som kommentar i direkt anslutning till en viss definition.

Exempel:

provtagning (inom geoteknik)

metod att med lämpligt don ta upp prov av jord eller berg

friyta

(vid fysisk planering) markområde som inte är avsett för byggnader eller trafikanläggningar

Det senare skrivsättet gör det möjligt att redovisa olika betydelser hos en term på ett utrymmesbesparande sätt:

produkt

(inom matematik) resultat av multiplikation
(inom produktionsteknik) resultat av produktion

Olika definitioner kan också särskiljas genom numrering:

gård

- 1 kringgårdad eller kringbyggd plats
- 2 utrymme mellan hus inom byggnadskvarter, i regel med slutet byggnadssätt, eller mellan hus och gata

Olika betydelser hos en och samma term kan också redovisas på så sätt att man delar upp dem på olika uppslagsord. Dessa skall då särskiljas genom numrering:

produkt (1)

(inom matematik) resultat av multiplikation

produkt (2)

(inom produktionsteknik) resultat av produktion

Detta förfarande blir nödvändigt när en term med flera betydelser också skall översättas till främmande språk (jfr avsnitt 7) och de svenska betydelserna måste återges med olika översättningar på det främmande språket:

färg (1), kulör
egenskap . . .
E colour

färg (2), målarfärg
vara . . .
E paint

5.5 Samordning

Definitioner av besläktade begrepp skall samordnas så att de tydligt avgränsar begreppen i förhållande till varandra och inte leder till motsägelser:

cykelbana
del av väg eller gata avsedd för cykeltrafik och, om
inget annat anges, även för mopedtrafik

cykelväg
väg avsedd för cykeltrafik och, om
inget annat anges, även för mopedtrafik

Samhörande definitioner skall byggas upp på ett symmetriskt sätt i fråga om satsbyggnad, val av särskiljande drag osv:

grusfraktion
kornfraktion med kornstorlek mellan
60 och 2 mm

sandfraktion
kornfraktion med kornstorlek mellan
2 och 0,06 mm

5.6 Undvikande av cirkeldefinition

Cirkeldefinitioner kan vara av två slag: cirkel i en och samma definition eller cirkel mellan två eller flera definitioner i samma termsystem.

Cirkel inom en definition innebär att den term vars innebörd skall definieras förekommer i definitionen till termen. En sådan cirkel kan inte accepteras:

triangel
geometrisk figur i form av en triangel

Observera dock att detta gäller termen i sin fullständiga form! Delar av termen får gärna användas i definitionen:

likbent triangel
triangel i vilken två sidor är lika långa

Cirkel mellan två definitioner i samma termsystem innebär att de två termerna används för att definiera varandra:

cell
del av batteri

batteri
grupp av celler

medurs
med rörelse i riktning motsatt moturs

moturs
med rörelse i riktning motsatt medurs

Om man gör ett utbytesprov (se 5.2) får man t ex som resultat att en cell är en del av en grupp av celler, vilket klart visar definitionens olämplighet. Skriv i stället så:

cell
elektrokemisk strömkällanhet